

Sử dụng phương pháp dạy học theo tình huống tại trường đại học

Nguyễn Kim Thảo*

*Trường Đại học Tiền Giang

Received: 5/01/2024; Accepted: 15/01/2024; Published: 7/3/2024

Abstract: Case-study teaching is a teaching method organized according to real-life situations, in which students can create new knowledge through solving social issues themselves. This article presents the concepts related to scenario-based teaching; the process of case-study teaching; benefits and drawbacks, and some measures to improve the effectiveness of case-study teaching at universities.

Keywords: Case-study teaching, process, teaching method.

1. Đặt vấn đề

Phương pháp tình huống là phương pháp dạy học tích cực, luôn được các nhà giáo dục quan tâm nghiên cứu. Tình huống trong dạy học đưa ra có thể diễn giải theo cách nhìn của người học và mở ra nhiều hướng giải quyết khác nhau, hạn chế được những cách thuyết giảng dài dòng, nặng tính lý thuyết.

Phương pháp đào tạo trình độ cao đẳng, đại học phải coi trọng việc bồi dưỡng ý thức tự giác trong học tập, năng lực tự học, tự nghiên cứu, phát triển tư duy sáng tạo, rèn luyện kỹ năng thực hành, tạo điều kiện cho người học tham gia nghiên cứu, thực nghiệm, ứng dụng. Cần chú ý phát triển tri thức và năng lực tư duy (logic, trừu tượng, tự điều chỉnh, phê phán, sáng tạo); phát triển năng lực nghiên cứu và giải quyết vấn đề; tăng cường khả năng học tập độc lập và làm việc hợp tác; xây dựng phong cách lãnh đạo và quản lý.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái niệm

“Học là việc chuẩn bị cho người học vào các tình huống của thực tiễn cuộc sống” (Robinson), bởi thế, việc học và lĩnh hội tri thức cần phải được gắn liền với các tình huống của cuộc sống và thực tiễn nghề nghiệp.

Trên thực tế tồn tại nhiều cách gọi khác nhau cho phương pháp này, ví dụ như: phương pháp dạy học theo tình huống, phương pháp nghiên cứu tình huống, hay ngắn gọn hơn là phương pháp tình huống.

Theo Từ điển Tiếng Việt “tình huống là toàn thể là những sự việc xảy ra tại một địa điểm, trong một thời gian cụ thể, buộc người ta phải suy nghĩ, hành động, đối phó, tìm cách giải quyết”.

Theo Boehrer (1995) thì: “Tình huống là một câu chuyện, có cốt chuyện và nhân vật, liên hệ đến một

hoàn cảnh cụ thể, từ góc độ cá nhân hay nhóm, và thường là hành động chưa hoàn chỉnh. Đó là một câu chuyện cụ thể và chi tiết, chuyển nét sống động và phức tạp của đời thực vào lớp học”.

Những tình huống trong giảng dạy là những tình huống mang tính điển hình, miêu tả những sự kiện, hoàn cảnh có thật hay hư cấu nhằm giúp người học hiểu và vận dụng tri thức. Tình huống được sử dụng nhằm kích thích người học phân tích, bình luận, đánh giá, suy xét và trình bày ý tưởng của mình để qua đó từng bước chiếm lĩnh tri thức hay vận dụng những kiến thức đã học vào những trường hợp thực tế.

Theo Nguyễn Hữu Lam (2003), “phương pháp tình huống là một kỹ thuật giảng dạy trong đó các thành tố chủ yếu của nghiên cứu tình huống được trình bày với những người học với các mục đích minh họa hoặc các kinh nghiệm giải quyết vấn đề”

*Tình huống: Theo quan điểm triết học [3], tình huống được nghiên cứu như là một tổ hợp các mối quan hệ xã hội cụ thể, mà đến một thời điểm nhất định liên kết con người với môi trường, biến con người thành một chủ thể của một hoạt động có đối tượng nhằm đạt được một mục tiêu nhất định. Trong Từ điển tiếng Việt [10], tình huống là toàn thể những sự việc xảy ra tại một nơi, trong một thời gian hoặc một thời điểm. Một cách tổng quát có thể sử dụng khái niệm tình huống được xem xét về mặt tâm lý học. Đó là tình huống được quan niệm trên cơ sở quan hệ giữa chủ thể và khách thể, trong không gian và thời gian. “Tình huống là hệ thống các sự kiện bên ngoài có quan hệ với chủ thể, có tác dụng thúc đẩy tính tích cực của người đó. Trong quan hệ không gian tình huống xảy ra bên ngoài nhận thức của chủ thể, trong quan hệ thời gian tình huống xảy ra trước so với hành động của chủ thể. Trong quan hệ chức năng

tình huống là sự độc lập của các sự kiện đối với chủ thể ở thời điểm mà người đó thực hiện hành động”.

Tình huống dạy học Xét về mặt khách quan, tình huống dạy học là tổ hợp những mối quan hệ xã hội cụ thể được hình thành trong quá trình dạy học, khi mà người học đã trở thành chủ thể hoạt động của đối tượng nhận thức trong môi trường dạy học, nhằm một mục đích dạy học cụ thể. Xét về mặt chủ quan, tình huống dạy học chính là trạng thái bên trong được sinh ra do sự tương tác giữa chủ thể với đối tượng nhận thức. Bản chất của tình huống dạy học là đơn vị cấu trúc của bài lên lớp, chứa đựng mối liên hệ M-N-P (mục đích – nội dung – phương pháp) theo chiều ngang tại một thời điểm nào đó với nội dung là một đơn vị kiến thức. Một tình huống thông thường chưa phải là một tình huống dạy học. Nó chỉ trở thành tình huống dạy học khi người giáo viên đưa những nội dung cần truyền thụ vào trong các sự kiện tình huống và cấu trúc các sự kiện sao cho phù hợp với logic sự phạm, để khi người học giải quyết nó sẽ đạt được mục tiêu dạy học.

2.2. Quy trình giảng dạy theo phương pháp nghiên cứu tình huống

2.2.1. Tạo ra tình huống

Giảng viên cung cấp thông tin, nội dung về tình huống bằng cách phát tài liệu về tình huống qua máy chiếu, giấy khổ lớn, đọc hoặc kể trước lớp học, yêu cầu các học viên đóng vai hoặc nhập vai. Về mặt nội dung, một tình huống hay phải mang tính giáo dục, chứa đựng mâu thuẫn và mang tính khiêu khích, tạo ra sự thích thú cho người học, nêu ra được các vấn đề quan trọng và phù hợp với người học, và tạo ra nhu cầu phải giải quyết tình huống ở người học.

2.2.2. Giai đoạn nghiên cứu

Người học tiếp cận với tình huống, nắm thông tin về tình huống, thu thập thông tin giải quyết tình huống, tìm kiếm thông tin ở thư viện hoặc Internet. Nếu phải đi thực tế, người học tiếp xúc với các cơ sở có liên quan đến tình huống, tìm và phỏng vấn những người có kiến thức.

Do đó, giảng viên cần dành thời gian để sinh viên đọc, tìm hiểu, nắm thông tin định hình bước đầu về tình huống. Tùy theo mục tiêu giảng dạy, độ phức tạp của tình huống và quy mô lớp học mà giảng viên sẽ quyết định thời lượng sao cho phù hợp.

Giảng viên phải bảo đảm rằng tất cả sinh viên đã hiểu rõ về nội dung tình huống. Sau khi tìm hiểu về tình huống, sinh viên phải có khả năng mô tả, đánh giá thông tin, tìm ra những thông tin quan trọng hoặc thông tin còn thiếu trong tình huống. Giảng viên

cũng có thể đưa ra những chủ đề mới, tạo cơ hội để học viên suy nghĩ rộng hơn nội dung môn học nhằm thu hút sự chú ý và mở rộng kiến thức của họ.

2.2.3. Giai đoạn phân tích, xử lý tình huống:

Sinh viên đưa ra quyết định về cách giải quyết vấn đề nêu ra trong tình huống, tìm hiểu nguyên nhân cơ bản của vấn đề; các mối quan hệ giữa vấn đề trong tình huống; và đề xuất các giải pháp và dự đoán kết quả của giải pháp...

2.2.4. Báo cáo kết quả:

Sinh viên giới thiệu và bảo vệ quan điểm về giải pháp của mình, so sánh các giải pháp đưa ra để lựa chọn lấy giải pháp tối ưu nhất.

Giảng viên có thể yêu cầu học viên tóm tắt những gì mà họ cho là quan trọng, hoặc hỏi sinh viên đã đạt những kinh nghiệm gì qua tình huống.

Giảng viên cũng có thể đưa ra tóm tắt của mình về tình huống gồm những thông tin, yếu tố, những vấn đề quan trọng nhất.

2.3. Ưu điểm và nhược điểm của phương pháp dạy học tình huống

2.3.1. Ưu điểm

- Nâng cao tính thực tiễn của môn học. Sau khi đã được cung cấp các kiến thức lý thuyết, một bài tập tình huống sẽ giúp học viên có cái nhìn sâu hơn và thực tiễn hơn về vấn đề lý thuyết đã được học. Thông qua việc xử lý tình huống, sinh viên sẽ có điều kiện để vận dụng linh hoạt các kiến thức lý thuyết.

- Nâng cao tính chủ động, sáng tạo và sự hứng thú của học viên trong quá trình học. Sinh viên phải chủ động tư duy, thảo luận - tranh luận trong nhóm hay với giảng viên, tìm hiểu thêm về lý thuyết, tài liệu tham khảo để đạt đến giải pháp. Sự tham gia tích cực đó đã góp phần tạo ra sự hứng thú và say mê học tập, sáng tạo của học viên.

- Nâng cao kỹ năng làm việc nhóm, kỹ năng phân tích, giải quyết vấn đề, kỹ năng trình bày, bảo vệ và phản biện ý kiến trước đám đông. Để giải quyết tình huống, học viên được yêu cầu làm việc trong nhóm từ 4- 6 thành viên. Cả nhóm cùng phân tích và thảo luận để đi đến giải pháp, sau đó trình bày giải pháp của mình cho cả lớp.

- Giảng viên trong vai trò của người dẫn dắt cũng sẽ tiếp thu được rất nhiều kinh nghiệm và những cách nhìn / giải pháp mới từ phía sinh viên để làm phong phú bài giảng và điều chỉnh nội dung tình huống nghiên cứu. Đây cũng là một kênh quan trọng để giảng viên thu thập kinh nghiệm từ sinh viên, đặc biệt là những học viên đã có quá trình công tác.

- Các tình huống tốt có tính chất liên kết lý thuyết

rất cao. Để giải quyết tốt một tình huống, người học có thể phải vận dụng và điều chỉnh nhiều tập lý thuyết khác nhau. Đây chính là lúc các lý thuyết rời rạc của một môn học được kết nối lại. Ở mức độ ứng dụng cao hơn, người học không chỉ vận dụng kiến thức của một môn học mà trong nhiều trường hợp phải vận dụng kiến thức của nhiều môn học khác nhau.

2.3.2. Nhược điểm

- Không thật sự tạo ra kinh nghiệm thực tiễn nếu giảng viên không đầu tư. Phương pháp tình huống đòi hỏi giảng viên phải luôn chấp nhận đổi mới, cập nhật các thông tin, kiến thức và kỹ năng mới. Để có những bài tập tình huống thực tế, sát với điều kiện của Việt Nam, giảng viên phải đầu tư thời gian và trí tuệ để tiếp cận thực tiễn, thu thập, xử lý thông tin và xây dựng tình huống. Rất nhiều học viên cho rằng phương pháp này còn phản tác dụng khi giảng viên chỉ đơn thuần dịch lại các tình huống trong sách nước ngoài, vì với các tình huống như vậy cả thầy lẫn trò đều khó tiếp thu.

- Do đã quá quen thuộc với cách tiếp thu kiến thức thụ động (thầy giảng trò ghi chép) nên khi chuyển qua phương pháp tình huống đòi hỏi sự năng động, khả năng tư duy và tính sáng tạo, thì một bộ phận sinh viên không thích ứng được.

- Khi sử dụng phương pháp tình huống quá liều lượng nó có thể làm phản tác dụng vì học viên có thể chỉ chú trọng giải quyết các tình huống cụ thể và cho rằng thực tiễn luôn diễn ra như tình huống, đòi hỏi môi trường, điều kiện vật chất tốt.

2.4. Biện pháp nâng cao hiệu quả của phương pháp tình huống

Chọn tình huống thực tế và liên quan: Chọn những tình huống phản ánh thực tế và gần gũi với lĩnh vực chuyên môn của sinh viên; kết hợp nội dung học với những thách thức mà sinh viên có thể gặp khi ra nghề.

Tổ chức buổi thảo luận và trao đổi nhóm: Khuyến khích sự tương tác và thảo luận giữa sinh viên trong nhóm; tạo không gian để họ chia sẻ ý kiến, kinh nghiệm và giải pháp.

Sử dụng công nghệ: Tận dụng các công nghệ giáo dục để tạo tình huống tương tác và hấp dẫn; sử dụng các nền tảng trực tuyến, diễn đàn, hoặc các ứng dụng giáo dục để hỗ trợ quá trình giảng dạy và học tập.

Phản hồi xây dựng: Cung cấp phản hồi chi tiết và xây dựng sau mỗi tình huống, hướng dẫn sinh viên về cách cải thiện và phát triển kỹ năng giải quyết vấn đề.

Tạo nên môi trường học tập an toàn: Khuyến khích sự sáng tạo và đề xuất ý kiến không sợ bị phê phán, tạo nên một môi trường nơi sinh viên cảm thấy thoải mái thảo luận và thực hành giải quyết vấn đề.

Kết hợp giảng dạy và học tự nhiên: Tạo cơ hội cho sinh viên tự tìm hiểu và áp dụng kiến thức, khuyến khích sự chủ động trong quá trình học tập.

Liên kết với doanh nghiệp và thực tế nghề nghiệp: Hợp tác với doanh nghiệp và các chuyên gia nghề nghiệp để đảm bảo những tình huống được áp dụng là thực tế và cập nhật; tổ chức các sự kiện, buổi thuyết trình, hoặc thực tập để sinh viên có cơ hội tiếp xúc với thế giới thực nghiệm.

Tạo kết nối giữa lý thuyết và thực hành: Liên kết những tình huống giả định với lý thuyết học để sinh viên có cái nhìn tổng thể và hiểu rõ về cơ sở lý thuyết của mình.

Đổi mới liên tục: Tìm kiếm và áp dụng những tình huống mới và thách thức học viên liên tục, điều chỉnh phương pháp giảng dạy dựa trên phản hồi và kinh nghiệm thực tế.

Đánh giá toàn diện: Đánh giá không chỉ kết quả cuối cùng mà còn quá trình làm việc, tương tác nhóm, và sự tiến bộ của sinh viên. Bằng cách tích hợp những biện pháp này, giảng viên có thể tối ưu hóa hiệu quả của phương pháp tình huống trong quá trình dạy học ở trường đại học.

3. Kết luận

Trong những phương pháp giảng dạy tích cực thì phương pháp tình huống là một trong những phương pháp được sử dụng rất phổ biến, thường xuyên và đã không chỉ góp phần nâng cao chất lượng giảng dạy cho người dạy mà còn đem lại không khí hào hứng, phát huy được khả năng tư duy, óc sáng tạo của người học.

Những ứng dụng của dạy học tình huống có thể được áp dụng cho tất cả các môn học. Giảng viên cần hiểu rõ về đặc điểm, những khó khăn, các ưu điểm và khuyết điểm của phương pháp, và vận dụng các biện pháp nhằm nâng cao hiệu quả của phương pháp dạy học tình huống góp phần đổi mới phương pháp dạy học ở trường đại học.

Tài liệu tham khảo

- [1] Boehrer, J. (1995), *How to teach a case*, Kennedy School of Government Case Programme.
- [2] Đặng Vũ Hoạt, Hà Thị Đức, *Lí luận dạy học đại học*, NXB ĐHSP 2004.
- [3] Nguyễn Hữu Lam (2003), *Giảng dạy theo phương pháp tình huống*, Chương trình Giảng dạy Kinh tế Fulbright tại FETP.